

50 års udvikling fra en erhvervsøkonomisk synsvinkel

Af Erik Johnsen

Resumé

50 år anses normalt for at være den alder, hvor man bliver voksen. Det gælder også Civiløkonomerne som organisation betragtet. Spørgsmålet er, om det også gælder for den disciplin, som civiløkonomerne har taget navn efter, og som alle dage har været kernen i uddannelse og anvendelse på jobbet, nemlig den Almene Erhvervsøkonomi. Der foretages en beskrivelse af hovedpunkter i erhvervsøkonomiens udvikling her i landet, og konklusionen er klar: Erhvervsøkonomisk metode er nødvendig, men ikke tilstrækkelig til at skabe overlevelse og udvikling af en virksomhed. Det beror navnlig på,

at det fundamentale kriterium om "Economic Man" ikke holder, og at erhvervsøkonomiens forenkede billede af virksomheden som (primært) transformationssystem heller ikke holder. Hvad skal vi så sætte i stedet? Det giver dette tidsskrifts seneste 50 årgange et svar på: Supplere det klassiske virksomhedsbillede med virksomheden som politisk system, virksomheden som et normeret system for god adfærd og virksomheden som ledet system. Og supplere gængs erhvervsøkonomisk metodik med tværvideenskabelige problemløsningsmetoder.

Grundlaget

Economic Man er karakteriseret ved at have fuld viden om samtlige alternativer og deres konsekvenser for hans målopfyldelse, og dertil er han uendelig sensitiv og kan måle marginale ændringer i sin behovstilfredsstillelse. Og så er han rationel, dvs. at han efter at have gennemregnet samtlige alternativer vælger det optimale. Uden at blinke.

Dansk erhvervsøkonomi har taget udgangspunkt i denne mikroøkonomiske opfattelse af, at det drejer sig om at skabe den størst mulige afstand mellem indtægter og omkostninger. Indtægter skaber man ved at sælge til de rigtige priser og omkostninger holder man i ave ved at registrere forbrug og forbrugsafvigelse i transformationsprocessen i det interne regnskab. Finansierings-

problematik og resultatberegning tilhører det eksterne regnskabs domæne. Selve transformationsprocessen er virksomhedens eksistensgrundlag, og den består af mennesker, maskiner, information og økonomiske kalkuler på, hvad man skal lave og hvordan.

Den centrale kerne er omkostnings-indtægtsanalyse. Den er blevet garneret med fire satellitter: Afsætningsøkonomi, regnskabsvæsen (informationsøkonomi), organisation og finansiering. Disse fire områder har været udsat for en enorm knopskydning, der også har bragt dem i karambolage med hinanden. Men hvad værre er: erhvervsøkonomien har aldrig stillet spørgsmål ved, om de fire satellitter afledt af det elementære verdensbillede nu også er de mest relevante forskningsområder for ska-

belse af viden om virksomheden. I alle dens facetter.

Til eksempel: Funktioner, afdelinger, geografiske områder osv. slås i det daglige altid for at komme igennem med hver deres ønsker. Der er politik i alt. Ligesom der er økonomi i alt. Var det ikke en ide at behandle økonomi og politik som ligeværdige forsknings- og undervisningsområder i civiløkonomuddannelsen? Det er jo langt fra alle trakasserier, der afklares gennem juraen (som fra Arilds tid har været en ingrediens i pensum).

De fundamentale ræsonnementer kombinerer "Kort sigt og langt sigt" med "Partielle og totale" overvejelser. Det giver fire vejledende modeltyper, som man kan konstruere mange virkelighedslignende eksempler ind i. Uden at det har nogen afgørende effekt på beslutningerne i praksis. Men det er dejligt lærebogsstof, som man kan eksaminere i. Det er ræsonnementer, der i bedste fald egner sig til at vejlede ved hjælp af under relativt stabile ydre vilkår.

Et revideret grundlag

Rækkevidden af økonomiske ræsonnementer bliver først forståelig, når den fysiske *knaphed* bliver en realitet. Det skete under anden verdenskrig, hvor de allierede oprettede *operational research groups*, som gennem anvendt forskning skulle komme frem til militære anbefalinger. Det drejede sig om *komplerede* opgaver, som ville få en dansk førkrigslærebog i driftsøkonomi til at måbe. Man valgte at angribe problemerne fra flere forskellige (men relevante) synsvinkler, altså *interdisciplinær forskning*. Og endelig valgte man i vidt omfang *kvantitativ* metodik i pagt med tidens fremherskende forskningsparadigme, det naturvidenskabelige. Dermed er ikke sagt at man afstod fra *kvalitative* metoder, tværtimod. Summa summarum: Fyrre og halvtredserne gjorde erhvervsøkonomien operationel ved at supplere den med *anvendt beslutningsteori*, *operationelle adfærdsmodeller* baseret på psykologi, gruppedynamik, organisations-teori, værditeorier, politologiske teoridan-

nelser og kulturteori, samt *systemtænkning*. Man kan ikke hævde, at *operationsanalysen* (som den hedder på dansk) blev integreret med vores opfattelse af erhvervsøkonomi, men der indgik normalt driftsøkonomiske ræsonnementer i de mere omfattende modeller og deraf flydende beregninger.

Den anvendte erhvervsøkonomi får et afgørende lift i årene 1939-1960 (ca). Men der er tale om spydspidser, hvor de mest aktive var civiløkonomer med civilingeniørbaggrund. Det egentlige gennembrud for anvendt kvantitativ metodik kommer med indførelse af *datamaten* i virksomheder og offentlig administration. Men det sker senere.

I 1963 kommer Cyert & March's bog *A Behavioral Theory of the Firm*, som river tæppet væk under economic man som aksiom for en realistisk driftsøkonomi. I stedet lanceres *decision making man*, som træffer afgørelser under risiko og under usikkerhed og træffer afgørelserne sammen med andre, hvad der bl.a. betyder, at den éntydige rationalitet manes i jorden til fordel for en løsning, der er *tilfredsstillende* for de involverede parter. I det mindste temporært. Det er tilladt at blive klogere i beslutningsprocessen. Det er tilladt at *søge og lære*.

Teoretisk set er 1960-erne nu og da blevet betegnet som det *kaotiske tiår*. Det hænger sammen med lanceringen af *beslutningsteori*erne, *adfærdsteori*erne og *systemteori*erne og ikke mindst de mange konkrete anvendelser af disse sprogdannelser på konkrete problemløsninger, som man 25 år tidligere ikke engang drømte om at kunne matche.

Hvor står nu *erhvervsøkonomien* i denne turbulente verden. Den er blevet medlem af en storfamilie

Hvor de nye medlemmer er realistiske nok til at indse, at *der er økonomi i alt*. Så der er brug for økonomiske *målingsmodeller*, som er noget ganske andet end den klassiske økonomiske *målsætning*, og som i øvrigt i slutningen af tresserne blev erstattet af *multimålsætningstankegangen*. Formuleret som et system af minimumskrav og maksimumstolerancer.

I førkrigstiden blev virksomhedens miljø anset for at være nogenlunde stabilt. Ændringer i "Omverdenen" skete ikke hurtigere, end de kunne tages direkte ind i transformationsprocessen, efter at man havde kalkuleret lidt på mulighederne. I efterkrigstiden er ændringsmulighederne mere bastante, både når det drejer sig om, at omgivelserne kræver tilpasning af virksomhedens struktur og funktion, for at den kan overleve, og når der er basis for at anvende ændringer i omverdenen (Interessentkredsen) til aktiv udvikling, kaldet *strategisk ledelse*. Alle ændringsprocesser skal i princippet underkastes driftsøkonomisk behandling - foruden de mange andre analyser.

De mange forskellige enkelt-discipliner, der nu er på banen, har hver for sig et ønske om at bidrage på egne vilkår. Det fordrer en målsætning, der ligger ud over den enkeltes formåen. Derved opstår konceptet *ledelse*. Kan man så blive enige om, hvad det er ?

Man kan blive enige om, at virksomhedsledelse er en disciplin i sig selv. Man kan også blive enige om, at ledelse ikke nødvendigvis er den adfærd, som professionelle ledere (og ejere) udøver i henhold til stillingsbeskrivelsen. Efter amerikansk mønstre skal lederen planlægge, organisere, dirigere og følge op. Dertil har vi herhjemme den kommentar, at "det er ikke det, at han gør det, det er *måden*, altså, som han gør det på". Og den vil vi godt blande os i. Derved lanceres ledes og normale menneskers *lederadfærd* som nyt koncept. Det er defineret som *integrationen* af målsættende, problemløsende og sprogskabende social aktivitet.

Ledelse af og i offentlige institutioner, ledelseskonsulentvirksomheder, tredje sektor, servicesektoren, etc. har andre vilkår at arbejde under end den snævre driftsøkonomiske modelverden, og man kunne derfor stille det spørgsmål, om en ledelsesteori,

der er afledt af økonomisk tankegang, overhovedet er i overensstemmelse med "normale menneskers" forestillinger om ledelse. Det spørgsmål skal ikke besvares her, men den voksende interesse, der i alle dele af samfundet er vist "*Ledelse*", tyder på, at man kan bevidstgøre sig lederadfærd og i forlængelse heraf lære sig at udøve lederroller professionelt.

Fremtiden

Fremtidens civiløkonom er både fagmand og leder. Måske ikke formel chef, men *reel leder*, dvs. at han skaffer sig magt til at udøve initiativ i *ledelsesprocessen*. Man kan stille det krav, at samtlige interessenter bør bidrage til en effektiv ledelsesproces. Og man kan stille det krav, at alle interessenter skal sætte sig i stand til at deltage i ledelsesprocessen. Opfyldelse af et sådant ønske er naturligvis urealistisk. Men alligevel: det er tilladt at arbejde på at realisere en vision. Og uden vision bliver den daglige trummerum let en trædemølle.

Fremtidens civiløkonom skal "kunne" sin ledelsesteori. Han/hun skal beherske udvalgte lederroller vedr. virksomhedens daglige drift, dens nødvendige tilpasning og dens ønskede udvikling. Hun/han skal kunne økonomisere og politisere.

Man kommer næppe heller uden om, at man skal kunne nogle "technicalities", bl.a. for at kunne følge med i jobbet krav.

Og så skal fremtidens civiløkonom blive bedre end de gamle. Bare lidt bedre. Målt på indtægt, beskæftigelse og den personlige livskvalitet. Og målt på evnen til at løse uforudsete problemer.

Erhvervsøkonomien er blevet en del af en mere omfattende ledelsesteori. Og det skal civiløkonomere være glade for, udfordringerne er enorme. Og dermed beskæftigelses- og indkomstpotentialet og potentialet for livskvalitet.

Summary

Fifty years is normally regarded as the time of coming of age, and this is certainly true for the Danish Business Economists as an association. The question is if it is also true for the discipline after which the business economists have taken their name, and which has always been the core of the education and application at work – general business economics. The landmark events in the development of Danish business economics are described, leading to a clear conclusion: The business economics method is necessary but not sufficient to ensure the survival and development of an enterprise. The main

reason for this is that neither the basic criterion of 'Economic Man' nor the simplistic notion of the enterprise as (primarily) a transformation system holds up. What can we put in its place? You can read the answer in the last 50 volumes of this journal: Expand the classical picture of business with the enterprise as a political system, the enterprise as a normative system of good behaviour and the business as a managed system. And augment ordinary business economics methodology by cross-disciplinary problem-solving methods.

Litteratur

Erhvervsøkonomisk Tidsskrift, 1961, nr.4.

Erhvervsøkonomisk Tidsskrift, 1970,nr.2-3.

Erhvervsøkonomisk Tidsskrift, 1979, nr.2.

Erhvervsøkonomisk Tidsskrift, 1986, nr.2.

Historien om danske civiløkonomer 1954 - 2004.